

III РАСПРАВА О ЖИВОТНОМ ПУТУ
(Из књиге: Трубецкој, Ј. Н. Смисао живота (1918))

О аутору:

Кнез Јевѣниј Николајевич Трубецкој (1863-1920) био је руски филозоф, правник, публициста, те професор филозофије права на Кијевском и Московском универзитету. Интересовање за филозофију јавило му се током гимназијских дана, а нарочито су га занимали позитивизам и нихилизам. Заједно са братом Сергејем Николајевичем, студирао је „Историју нове филозофије“ Куна Фишера. Након што се упознао са идејама А. С. Хомјакова и Ф. М. Достоевској, окренуо се ка религиозној филозофији, а негујући тим, почео је да развија и идеалистичку филозофију под утицајем В. С. Соловјова. Трубецкој је био представник филозофије свејединства, један од оснивача Московској религиозно-филозофској друштва у знак сјећања на В. С. Соловјова, издавач часописа „Московски недељник“, те један од руководилаца издавачке куће „Пуш“. Његова најпознатија дјела су: Платонова социјална утопија, Светоназор В. С. Соловјова, Метафизичке претпоставке сазнања, Смисао живота, Истина у бојама, Три оледа о руској икони и др. Водећа тема његове филозофије управо је смисао живота, те се он у истоименој књизи бави питањем смисла и бесмисла живота, питањем животној пути, слободе и истине, питањем бесмисла постојања, сујете, те потребе за смислом, а нека од ових питања разрадиће и у овом тексту који је садржан у једном од његових књига.

Постоји сјајна персонификација те унутрашње борбе која се одвија у човјеку, борбе између смисла и бесмисла. То је сан, један од најрадоснијих људских снова, а самим тим и један од најчесталијих, сан који се необично често понавља. Чини се да су га сви или готово сви доживјели чак много пута. У сну вам се чини као да летите. Свуда наоколо људи трче, ходају, боре се са земљи-

ном тежом. Међутим, за онога који види овај сан, све силе теже су нестале, све висине су доступне, цијело његово биће пре(ис)пуњено је радосним осјећањем некакве изузетне лакоће успона. Најистакнутија црта ових снова је тај осјећај неодољиве реалности којом су пропраћени. Ви спавате и у исто вријеме се питате да ли је то сан. Међутим, визија не престаје, већ се наставља. Ви тестирате вашу снагу у најчудеснијим успонима и падовима, осјећате како непомично лебди на вртоглавој висини и током тих тестирања налазите неоспорив доказ о реалности вашег лета.

Међутим одједном, ту радост уништава буђење и ставља вас лицем у лице са другом, исто тако неодољивом реалношћу, са реалношћу невиђене тежине у вашим удовима и површине за коју сте оковани. Не само да не можете полетјети, већ не можете ни устати из постеље, а и не желите устати! – Када устанете, чека вас исти онај одвратни, свакодневни кошмар, од којег желите да се спасите.

Овај сан у себи крије најдубљи животни проблем. – Видите, пред нама су двије стварности – стварност сна и стварност буђења. И једно и друго траже од нас да признамо њихову реалност, намећу нам се снагом непосредних доказа. Тежина мојих удова послјије буђења говори ми да је права реалност управо та кошмарна стварност са њеном сујетом и бесмисленим кружењем. А сан ми говори нешто друго, управо супротно. Стваран је само тај крилати геније којег осјећаш у себи, стваран је тај силни успон и лет, стварно је само ово лебдење над бесмислом. Није сан ова визија, већ онај кошмар свеопштег бесмисла и тежине, који ће се за пола сата појавити пред тобом у твом имагинарном буђењу.

Како да ријешимо ову расправу? Што дубље продиремо у постављено питање, све више смо сигурни да не постоје апсолутно никакве филозофске основе за давање предности свједочанству такозване стварности у односу на свједочанство пророчког сна. Немамо никакво право да се позивамо на директне доказе и тиме потврђујемо варљивост „сна“, јер се овдје ради управо о том питању – шта је стварност, а шта сан, а непосредни докази који свједоче о вјеродостојности и реалности, потпуно су исти у оба случаја.

Поређење такозване „стварности“ и сна по унутрашњем садржају опет нам не даје никакво рјешење, јер у такозваној „стварности“ са њеним хаосом, унутрашњим раздором и илузијама које вјечно ишчезавају, постоји неупоредиво више тога што је безумно и стравично, него у том прозачном, кристално јасном и радосном сну.

Поред тога, и на јави, свједочанство нашег сна наилази на бројне потврде. На крају крајева, овај сан у фантастичну форму ставља само онај осјећај наше духовне слободе, који нас весели и у тренуцима нашег потпуног духовног буђења. Сама човјекова патња око бесмисла доказује како је немогуће да он потпуно утоне у њу. У њему постоји сила која му се не покорава, одбија се и бјежи од њега. Када се деси овај лет, осјећамо крила у себи; препознајемо их, прије свега, у моћном успону наше јасне свијести, у вртоглавој висини гдје лебде наше мисли. Негдје испод нас јури силовит ток бесмисленог живота, негдје испод окрећу се безбројни точкови свакодневног круга, а мисао се за то вријеме, уздиже до надвременског царства истине и смисла, да би одатле, са висине, у виду вјечности могла да сагледа привремено. Дошавши до крајње тачке уздицања над сујетом, наша мисао не само да се осјећа ослобођено, већ осјећа и, такорећи, извјесну моћ над овом флуидном, промјенљивом стварношћу. – У сваком тренутку, својом мишљу могу да зауставим овај привремени процес, да васкрснем далеку прошлост са свим њеним живим, сјајним детаљима. Гдје је Цезар, Наполеон, Платон или Кант? Због сујете су потонули у заборав и послати су у бескрајну, ишчезлу даљину. Међутим, уздижући се до надвременске висине мисли, видимо их, због мисли и постоје. Насупрот свакодневном искуству гдје се све завршава у секунди, мисао се дрзнула да каже како је прошлост бесконачна те да је то њено право и да је у том њена снага. Исто је и са будућношћу: у том животу који је испод нас, ње нема, она се још није десила. Међутим, за мисао, она је увијек ту, постојано; у сваком тренутку је могу очекивати и замислити. Сада је лето, али знам да ће у јануару бити зима; сада је дан, али умом већ видим ту блиставу звјездану ноћ, која ће га замијенити. Сада је тишина, али затворимо ли очи, чућемо наш унутрашњи звонки свијет! Зар не осјећамо да сваког тренутка можемо тим унутрашњим ухом да чујемо било коју симфонију – и ону која се чула јуче и ону која ће се чути сутра. Шта све не може да учини мисао која у било ком тренутку може да заустави летећу стријелу и, супротно очигледности свакодневног искуства може са пуним правом да каже: „стријела мирује!“ Мислити у покрету управо и значи пронаћи спокој у покрету: свијет мисли увијек је спокојан.

И све остале мисли, уздижући се до смисла, доживљавају ту радост спокоја: заједно с њима у вис полијеће и воља. Тамо доље, у свијету потонулом у неправди, влада свеопшти раздор, теку потоци

крви. Моја воља, међутим, свом својом снагом потврђује надвременску истину у мислима, јединство свеопштег циља и смисла над свеопштом борбом. – Лет мисли се овдје испољава као савјест безусловног. И, сагледавајући сва та открића наше духовне слободе, испитујући нашу духовну снагу у свакојаким успонима и падовима, ми се у ствари увјеравамо у истинитост пророчког сна. – Постоји у човјеку тај крилати геније о којем свједочи сан. Постоји и нека ванземаљска висина изнад човјека куда га односе та крила.

У сну и на јави опажамо двије не само различите, већ и двије супротстављене, неспојиве, међусобно спорне реалности. Која од њих је права и гдје је истинско биће? Чему вјеровати: свакодневним, очигледним доказима снаге духа или оним, исто тако очигледним, доказима његове немоћи? И на крају, ако су у човјеку сукобљене двије стране његовог бића, којој онда од те двије треба да припада? У којој је од те двије садржан циљ и смисао његовог живота?

Око ових питања се води вјечита расправа између два супротна животна схватања: натуралистичког животног схватања, које изискује прави живот и његов смисао у равни са овдашњим, и супранатуралистичког животног схватања, које тврди да је прави живот и његов смисао сконцентрисан на други, горњи, онострани план бића. Разматрање ова два рјешења животног проблема, доводи нас до закључка о истој једностраности, а самим тим и истој недоследности оба.

За натурализам, религиозни и филозофски, прави живот, који је у центру свега што је вриједно у свијету, јесте управо онај живот који се одвија на оностраном плану бића; прави свијет је управо онај свијет који се овдје пред нама врти у једној равни и периодично се рађа и умире. Старогрчка религиозност са својим култом стваралачке снаге природе и са својим прелијепим сунчаним олимписким боговима служи као сјајан примјер оваквог поимања живота. Сви ти богови грома и муње, морских таласа, мјесечине и блиставог подневног неба, у суштини су човјеколике персонификације овдашње радости. – Патос овоземаљског, ето о чему, у један глас, говоре ове слике. Грчка религија упозната је и са оностраним, али то није надземни, већ подземни свијет гдје је мрачно и невесело; у вези с њим, Ахилова сјенка каже Одисеју да је боље бити роб и надничар на земљи, него у царству сјенки царствовати над мртвима.

Временом, послије Хомера, идеје Грка о загробном животу обогаћују се новим обиљежјима: појављују се легенде о Јелисејским

пољима, гдје, као изузетак, завршавају посебни „блажени“, „они који се диве боговима“ и учествују у њиховој бесмртности.¹ Међутим, то није онострани свијет, већ само још једна, веома далека област овдашњег, земља у којој не залази сунце, наше сунце. Ова привилегија земаљског блаженства за неке изабранике богова не само да не уноси значајније промјене у основе поимања живота код Грка, већ управо супротно, наглашава његову карактеристичну наклоност према овоземаљском. Настале много касније, послје Хомера, елеусинске мистерије повезане су са обећањима загробног „блаженства“ за посвећене, али ни овдје немамо никакав преокрет у поимању живота. Према ријечима једног од највећих познавалаца древне грчке религије, елеусинске мистерије нису изнијеле никакво ново учење о промјени начина живота, нису дале никакву нову и посебну дефиницију религиозног расположења, нису изразиле никакву нову процјену животних вриједности, другачију од традиционалне.² Све то „блаженство“ које обећавају мистерије своди се на рељеф постхумног жријеба за њихове учеснике и осликано је бојама које су, у суштини, овострани. Посебно је карактеристично то да су сва обећања и наде овдје усредсређени око лика Персефоне, коју бог подземља повремено узима за себе и која се повремено враћа на земљу; извјесни, нејасно замишљени повратак изгубљене земаљске среће, ето то је, чини се, највише чему се учесници мистерија могу надати.

Култ Диониса, који је распрострањен у старој Грчкој са његовом вјером у Бога који повремено умире и повремено оживљава, такође не уздиже своје поклонице на други план постојања над овдашњим. Напротив, дионизијска екстаза је урањање човјека у тај круг живота природе који се вјечно враћа, у коме нема коначног успона и побједе, па је стога све приковано за ту раван гдје се смрт повремено враћа. Обреди дионизијског култа својом музиком која побуђује сензуалност и жестоким играма, које подсјећају на раденија клиста³ код нас, изражавају безумну радост овдашњих људи. Ако се сјетимо да су учесници ових баханалија, након игре, наживо растезали жртвене животиње, кидали их зубима и гутали њихово

¹ Erwin Rohde, *Psyche*, t. I, str. 68 – 110 (Awful)

² Rohde, t. I, str. 300

³ Клисти (тајна секта настала у 17. вијеку) су сматрали да, поред бичевања, могу да се очисте од гријеха и путем екстатичних плесних ритуала које су називали раденијама

сирово, крваво месо⁴, схватићемо да се то богослужење не уздиже изнад зачараног биолошког круга живота који сије смрт. Дионизијска „екстаза“ није просвјетљење, већ звјерство, то није уздизање човјека у више, натчовјечно царство, већ супротно томе, стрмоглављење у потчовјечну сферу постојања.

Овај религиозни натурализам се сада може сматрати превазиђеним једном за свагда. Натуралистички, планарни светоназор, онај који сматра да је овдашњи план постојања једини, очигледно је обојен антирелигиозним карактером. Данас се у религији, у правом смислу те ријечи, мора рачунати само на оне правце који, на овај или онај начин, препознају и афирмишу онострано. Од њих ћемо се, прије свега, задржати на онима који представљају директну супротност ведром светоназору старих Грка. Говорим о оним религијама Индије, које не само да не признају истину овдашњег, већ дјелимично чак и поричу њену реалност.

Прелазећи на ове религије, осјећамо да смо у духовној атмосфери пророчког сна. Дубина индијског религиозног трагања изражава се управо у томе што она све судове површног здравог смисла претвара у њихову супротност. Оно што ми називамо стварношћу, заправо је сан, а оно што називамо сном је права стварност и права вриједност, управо томе нас учи аскетска мудрост браманизма и будизма. Ријеч „Буда“ чак и дословно значи „онај који је пробуђен“. И сва учења обје свјетске религије нису ништа друго до покушај да се то буђење реализује, да се уздигне изнад опсесије сујете и тешког делиријума званог стварност; за будизам, као и за браманизам, прави израз истинског живота и његовог смисла није ова стварност, већ та крила која нас удаљавају од ње.

Патос браманизма лежи управо у осјећању те моћне унутрашње снаге духа, која човјека уздиже изнад свих земаљских и надземаљских створења, изнад сунца, изнад олује и изнад самих богова.⁵ Ова снага сабраног духа која се јавља човјеку у молитви и у пуноћи истинског знања, јесте његова права нутрина, његово сопство (атман). Међутим, то „сопство“, које човјек проналази у себи кроз самоурањање, једино је право биће: онај ко то види, слуша и истражује, сам је тиме спознао цијели свијет, он налази сва друга бића у свом сопственом бићу. У варљивој чулној представи, свијет нам се чини вишестраним. Међутим, кроз самоурањање налазимо

⁴ Rohde, t. II, str. 10

⁵ Deussen, *Das System der Vedanta*, 18

његово јединство, видимо у њему „једно без другог“.

Перцепција потпуног јединства кроз самоурањање, то је оно што чини основну интуицију религије веда. Супротстављајући ту интуицију свјетске суштине и свјетског смисла бесмислици која влада у стварности која нас окружује, учење веда долази до увјерења о илузорности ове стварности. – То је маја, тј. обмана, фатаморгана нашег чула вида и нашег несавршеног знања, изнад којих се мора уздићи истинско знање. Истински постоји само апсолутно, једно Божанство – Браман, истовјетно са унутрашњим сопством (атманом) човјека и сваког бића. Људска душа није истицање и није дио овог божанског сопства, већ само сопство, у којем нема ни промјена, ни разлика, ни мноштва. И стога је сазнање човјека увод у свезнање тог свјетског посматрача, који живи у сваком створењу.⁶ Ово јединство свега у Браману се не спознаје кроз било какве доказе, јер је недоказиво, већ кроз непосредно расуђивање. Ту имамо највише запажања.⁷ Ова теоријска тврдња свејединства повезана је и са практичним захтјевом да се човјек одрекне свега што је индивидуално, да се одрекне сваке егоистичне жеље, сваке потраге за наградом на овом или на оном свијету.⁸ Цијели овај свијет је лаж и стога се и смисао живота остварује само у потпуној одвојености од свијета. – Животни идеал браманизма је потпуно растварање свега индивидуалног, конкретног – у безличном јединству свјетског духа, у Брами.

Ова аскетска одвојеност од свега, доведена је до краја у будизму. Његов идеал састоји се у томе да се уздигне не само изнад коначног, индивидуалног живота, већ изнад сваког живота као таквог, изнад саме тежње за животом, изнад саме жеље за бесмртношћу. Будизам оставља без одговора само питање вјечног живота индивидуе, како не би пробудио у човјеку ону сујетну жељу за животом која је коријен цјелокупног свјетског зла и свјетске патње. Управо се у потпуној одвојености од живота и састоји тај спокој у „нирвани“ коју проповиједа будизам. У томе будистичка религиозна свијест види једини излаз из зачараног круга смрти и рађања, који се бескрајно обнављају: жеђ за „нирваном“ оvdје је условљена поистовјеђивањем самог живота као таквог са сујетом.

Задатак религиозног трагања, на крају крајева, остаје и оvdје неразријешен. Испоставља се да је аскетско самоодрицање и снено

⁶ Ibid, 91

⁷ Ibid, 137

⁸ Ibid, 84

маштање Индије полуистинито као и религиозно осјећање свијета старих Грка: оно нас, исто тако, мало спасава од зачараног круга као и та животна радост која је отјелотворена у лику сјајних сунчаних олимписких богова. Овдје видимо двије супротне животне тежње, двије линије живота које се укрштају. Једна је успостављена овдје, на земљи, ослањајући се на земљу са оба краја. Друга, напротив, тежи што даље од земље, ка врху. Међутим, обје линије на кобан начин воде ка једном те истом. Смрћу се завршавају и пролазна опијеност Дионисове гозбе живота и узвишени лет индијске аскезе. Јер, оно што се у браманизму, као и у будизму, назива блаженством, заправо није побједа живота, већ управо супротно, побједа над животом, и самим тим, побједа смрти. Патос обје наведене религије садржан је управо у њиховој одбојности према сујети и у њиховом успону ка трансценденталном. Међутим, у том успону и једни и други не проналазе живот, него смрт.

У суштини, ова индијска религиозност не вјерује у смисао, већ у бесмисао живота. Међу Хиндусима се осјећа духовно уздизање, али се оно завршава кобним неуспјехом, који свједочи о немоћи духа и немоћи живота. Јер овдје дух, на крају крајева, не продуктује земљу, не преображава је изнутра, не побјеђује исконску силу зла у њој, већ се само он ослобађа те моћи. Његов однос према земљи је само негативан; он заувјек одлијеће са ње и самим тим у власт патње, зла и бесмисла, предаје земљу са свиме што живи на њој. Узалудне су муке и празна је нада живог створења, јер у том спасењу које проповиједају аскети Индије, нема мјеста за њега: то није животно спасење, већ спасење од живота: „спасење“ брамана састоји се управо у уништавању свих конкретних форми, свих разноликости онога што је створено: тај живот Бrame, који је сачуван у вјечности, у правом смислу ријечи не може се ни назвати њиховим животом. Што се, пак, тиче будистичког „спасења“, оно се састоји управо у одвајању од живота као таквог, у његовом потпуном самоодрицању. Да би се ово „спасење“ остварило, свака тежња мора престати, све свијетле боје универзума морају нестати. И, заједно са радошћу живота, сва љепота универзума мора да испари попут обмане.

Самим тим се тај лет и успон претварају у онострано, што је суштина религиозних трагања Индије, јер тај лет не води ка циљу. – Са земље, заједно са духом, одлијеће и њен смисао, стога је свако кретање земље узалудно, сам напор земље да се узнесе на небо, на самом крају се испоставља као обмана. То небо за њу остаје заувјек

затворено, онострано, и тјелесном свијету никада неће бити суђено да се сједини с њим.

Индијска и грчка рјешења питања о смислу живота подједнако су неодржива. Грчка религиозност, која афирмише свијет, умјесто космоса проналази хаос – неуредно мноштво сила које се међусобно боре, а нису повезане јединством општег смисла. А индијска религиозност потпуно одбацује свијет као безначајан и бесмислен, тј. она, дакле, такође не налази смисао у свијету, већ смисао види само у његовом уништењу. У грчкој религији постоји хаотично мноштво живих створења која не достижу пуноћу свеуједињеног вјечног живота, у религији брамана постоји један, вјечни живот Бrame који искључује мноштво индивидуалних форми, у будизму постоји мртва празнина, спокој смрти је у нирвани; све су то различите манифестације једног те истог неуспјеха живота и његове потраге за смислом. Било да човјек тражи овај смисао у хоризонталној равни земаљског или у вертикалном успону на други, горњи план постојања, резултат та два кретања је један те исти, а то је патња за недостижним смислом и тај повратак животног круга назад на земљу, у бесмисао о којем говори пјесник:

О, смртне мисли изворе силни!

О, изворе силни, непресушни!

Какав то закон недостижни

Ка теби тежи и тебе тишти.

Чежњиво јуриш у небеске даљине;

Ал' рука непримјетна и фатална,

Твоју тежњу, која се прелама,

Баца у капима са висине.⁹

Обје те линије се сијеку, изражавајући два основна правца животног стремљења: равну или хоризонталну линију, и узлазну или вертикалну. И пошто ове двије линије представљају исцрпну слику свих могућих животних праваца, њихово укрштање у виду крста је најуниверзалнији, најпрецизнији шематски приказ животног пута. У сваком животу постоји неизбјежна раскрсница ова два пута и правца, тог стремљења ка врху и стремљења право напријед у хоризонталној равни. Дрво, које се свом својом животном снагом уздиже од земље ка сунцу и истовремено се хоризонталним гранама шири унутар земље, представља, такорећи, очигледан симболистички израз у

---

⁹ Дио стихова из пјесме „Фонтана“ Фјодора Ивановича Тјутчева, са измјеном претпоследњег стиха

простору тог истог укрштања које се дешава и у духовном животу.

У том смислу, крст је у основи сваког живота. Сасвим независно од тога како се ми односимо према Христу и хришћанству, морамо признати да је крстолик и сам нацрт живота и да постоји космички крст који, такође, изражава архитектонски оквир читавог свјетског пута.

Било да посматрамо са хришћанске тачке гледишта или не, свеједно је, комплетно питање смисла живота и овако и онако се своди на питање крста: јер мимо ове двије линије живота које се укрштају, не може бити других линија и путева, сви други путеви само су модификације ових двају путева. Међутим, у зависности од тога да ли ови животни путеви воде ка циљу, да ли се завршавају успјехом или неуспјехом, цијели смисао крста биће другачији. Ако је посљедњи и коначан резултат сваког живота смрт, онда је укрштање животних линија само крајњи израз туге, патње, понижења и ничега више и тада је крст само симбол свеопштег мучења: таквим га је видјело и претхришћанско човјечанство. Сасвим је друга ствар ако током укрштања својих линија живот достигне свој вјечни, предивни и неумирући смисао. Тада крст постаје симбол те врховне побједи. У стварности која је доступна нашем посматрању, крст се везује за смрт. Поставља се питање, може ли он постати животворни крст? Поставити ово питање значи доћи до једине исправне формулације питања о смислу живота.

Са руској превела: Дајана Кузмановић

Извор: https://azbyka.ru/otechnik/Evgenij_Trubeckoj/smysl-zhizni/
(Глава I. Мирова бесмислица и мировой смисл: III. Спор о жизненном путу)
(Глава I - Бесмисао свијета и смисао свијета: III - Расправа о животном путу)